

проф. д-р Сунчица Димитријоска
проф. д-р Светлана Трбојевиќ
проф. д-р Владимир Илиевски
Институт за социјална работа и
социјална политика, Филозофски
факултет, Универзитет „Св.
Кирил и Методиј“

СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ ЗА СТАРИТЕ ЛИЦА

Апстракт

Демографските промени кои се случуваат, пораст на бројот на стари лица, продолжување на животниот век, поставуваат посебни барања во областа на социјалната заштита. Задоволувањето на потребите на старите лица бара додатни финансиски средства за социјална и материјална сигурност на старите лица, заштита на здравјето, комуникација и општествено ангажирање.

Во анализата на услуги на старите лица присутен е еден широк дијапазон во нивното групирање каде поделбите одат во поделба на групи на услуги: услуги за информирање и упатување, услуги за стручна помош и поддршка, услуги за советување, услуги во домот, услуги во заедницата и услуги за вонсемејна заштита.

Социјалните услуги кои се наменети за старите лица се замислени да ја одржуваат автономијата и независното живеење на старите лица и тие

да немаат зависност од системот кој им ги пружа социјалните услуги.

Клучни зборови: стари лица, социјални услуги, даватели на услуги.

Вовед

Старењето е процес, а староста е производ на тој процес. Во почетокот на староста, старите лица се сè уште подвижни и способни самостојно да ги задоволуваат своите потреби, па дури и да им помагаат на останатите членови на своите семејства, исполнувајќи го своето слободно време со најразлични активности. Како што тие стареат, опаѓаат телесните функции, сè почести се здравствениите проблеми и хроничните болести, а особено по седумдесеттите години постепено се појавуваат деструктивни промени, кои го ограничуваат нивното движење и ги менуваат нивните потреби, односно ја зголемуваат потребата за социјална интервенција од страна на професионалците.

Од друга страна патолошкото стареење, може да се јави многу порано, и уште кај многу помлади лица да предизвика стареење, кое наметнува зголемена потреба за користење на социјални услуги. Старите лица стануваат зависни од социјалните системи и тоа во снабдување на материјални, емоционални и духовни извори и услугите и можностите кои им се потребни за да ги реализираат своите аспирации и да се соочат со своите задачи.

Концептот на животните задачи е обработен кај Хајрет Бартел (Harriet

М. Bartlett, 1970) и е прикажан како начин за опишување на барања кои се направени врз старите лица од страна на различни животни ситуации, какви што се:

Секојдневно живеење (храна, дом, одржување на општа и лична хигиена, здравствена заштита);

- Трауматски ситуации (како што се загуба, болест); и
- Финансиски потешкотии (немање средства, недоволно средства, пречки во остварувањето).
- Со користењето на системскиот пристап во анализа на целина, старото лице во средината во која живе, ќе се согласиме дека целината се разликува од збирот на нејзините делови, а старото лице е посматрано како дел на системот, влијае врз останатите делови, но и зависи од сопственото опкружување (Димитријоска С., 2002).

Живеењето во свет што се карактеризира со стареење на населението бара, пред сè, признавање и ценење на старите лица, борба против предрасудите за старите луѓе, обезбедување услови за старите лица да бидат активни учесници во процесот на развој, обезбедување соодветна здравствена и социјална заштита и промовирање на меѓугенерациската солидарност.

1. Реформи во системот за давање на социјални услуги за стари лица

Во овој контекст Република Северна Македонија, вложи силни напори во анализа на законските и подзаконските основи, низ дебати и серија активности пред донесување на новиот Закон за социјална заштита (Сл. весник на РСМ. бр. 104/19), како основа за создавање услови за поквалитетни услуги, кои ќе ги задоволат индивидуалните потреби на старите лица. Со примена на нови похумани димензии во развој на социјалните услуги се истакнува потребата од поголем број даватели на социјални услуги во локалната заедница и можност за комбинирање и вклучување на сите установи и институции и даватели на социјални услуги на подрачјето на локалната самоуправа во насока на обезбедување на услуги кои влијаат во надминување на социјалните проблеми на старите лица. На овој начин им се овозможува на старите лица да го подобрат квалитетот на својот живот, да ги задоволат потребите и да продолжат да живеат во сопствениот дом и заедницата.

Реформите ја прошируваат и можноста за давање социјални услуги и од страна на здруженијата на граѓани кои согласно член 127 од Законот за социјална заштита (Сл. весник на РСМ. бр. 104/19) можат да даваат социјални услуги. Зголемувањето на бројот на лиценцираните и овластените даватели на социјални услуги

и поврзувањето на здравствените услуги со социјалните провајдери, треба да овозможат еден посеопфатен пристап кон проблемите и потребите на старите лица.

Имајќи ја предвид комплексноста на процесот на стареење, и потребите на старите лица кои треба да се задоволат, односно поддршката која треба да ја добијат од професионалците кои работат на подрачјето на социјалната интервенција со стари лица, се наметнува потребата за зајакнување на професионалните капацитети со кои располагаат локалните заедници.

Сегментот децентрализација на социјални услуги овозможи вклучување на различни актери во доменот на давање на социјални услуги. Во развиените земји и во земјите во транзиција услугите на старите лица ги доставуваат не само државни јавни установи, туку и здруженија на граѓани, приватни установи, добротворни и хуманитарни организации. Вклучувањето на повеќе актери во пружање на услуги во социјалниот сектор е присутно во нашата земја но, има потреба за негово зајакнување и развој.

Самиот процес на децентрализација ја менува улогата на државата во социјалната сфера и самото сфаќање на нејзината улога води до промени во самиот сектор на ширење на плурализмот во давање на социјални услуги, зголемување на нивниот квалитет и самата достапност до старите лица.

Локалните потреби на старите лица можат да бидат специфични по-

ради демократски, економски и други разлики и специфичности на социјалната проблематика. Социјалните услуги насочени на стари лица, бараат и соработка и заеднички одговор на повеќе актери, особено социјална и здравствена заштита на ниво на локалната заедница. Со овој процес се забележува сè поголема партиципација на самите стари лица во изборот на понудената услуга и самиот давател на услуга.

Социјалните услуги кои ги добиваат старите лица зависат од нивната социјална мрежа, од самите спроведувачи на услуги и индивидуални потреби на старите лица кои се основа за добивање поддршка. Работата на лиценциран давател на услуги со старото лице започнува со стекување на доверба на старото лице во давателот на социјални услуги низ професионален однос и презентирање на објективни можности за добивање на социјални услуги.

Давателот на услугата може да дава и други сродни интегрирани услуги во зависност од потребите на корисникот. Старото лице може да користи социјална услуга, доколку е развиена и достапна. На корисникот кој поради специфичната социјална или здравствена состојба има потреба за сместување и за постојана здравствена нега и грижа, може да му се обезбеди социјално-здравствена услуга. Во зависност од потребите на корисникот, услугите од социјална заштита можат да се даваат истовре-

мено и комбинирано со услугите кои ги даваат образовните, здравствените и други установи, за што се склучува протокол за меѓусекторска соработка помеѓу надлежните министерства и/или установите.

Со реформите во системот на социјална заштита, започна подобрување на социјалната интервенција со старите лица, пред сè во насока на зголемување на лиценцираните и овластените даватели на социјални услуги, поврзување на здравствените услуги со социјалните провајдери, со што се овозможува еден посеопфатен пристап кон проблемите и потребите на старите лица. Реформите ја прошируваат и можноста за давање социјални услуги од страна на здруженија на граѓани, па тие согласно член 127 од Законот за социјална заштита (Сл. весник на РСМ, бр. 104/19) можат да даваат социјални услуги во домот, социјални услуги во заедницата, услуги на вонсемејна заштита, услуги за информирање и упатување, услуги за стручна помош и поддршка и услуги за советување, согласно добиена дозвола за вршење работи од социјална заштита.

Ваквиот процес на интегрирање на социјалните услуги ги зајакнува капацитетите на социјалните провајдери на локално ниво и истовремено се гради квалитетен систем кој влијае на поддршката на старите лица со подобрување на нивниот квалитет на живот и ги држи подолго во нивната природна средина. На тој начин со

реформите се надминуваат недостатоците во досегашниот систем на социјална заштита и начинот на реализација на социјалната интервенција со старите лица во пракса.

Искуствата од децентрализацијата на услуги укажуваат дека посебно внимание е потребно да се посвети на финансирање на социјалните услуги. Дел од социјалните услуги се финансирани од централното ниво, а дел од локалното ниво.

Овластените даватели на услуги се лиценцирани даватели на услуги кои склучиле правен договор со Министерството за труд и социјална политика; односно Градот Скопје и општините во градот кои обезбедуваат услуги на старите лица, според решението на Центарот за социјална работа.

Во зависност од видот, целта и потребата на чие задоволство се насочени, постојат различни класификации на социјалните услуги. Согласно Законот за социјална заштита (Службен весник на РСМ, бр 104/2019) услугите за социјална заштита се групирани според групи на услуги, дефинирани со Законот за социјална заштита и правилниците за поблиски услови и стандарди за давање услуги од социјална заштита.

1.1 Социјални услуги за старите лица

Социјалните услуги кои се обезбедуваат за стари лица согласно Законот за социјална заштита (Сл. весник

на РСМ. бр. 104/19) кои се под надлежност на локалните самоуправи се класифицирани во шест групи:

1. **Услуги за информирање и упатување** опфаќаат информирање на старото лице за правата од социјална заштита и расположливите социјални услуги. На упатувањето му претходи првична проценка на потребите на старото лице, давање на потребни информации и упатување до други институции или даватели на услуги со цел задоволување на индивидуалните потреби на старото лице со цел непречен пристап до правата и услугите согласно позитивните законски прописи.

Проценката може да се дефинира како процес на разбирање на индивидуалните карактеристики на поединецот, вклучувајќи ја неговата личност, јаките страни и проблеми (Žegarac N., 2015). При проценка се врши дефинирање на видот на помошта и поддршката кои се потребни и соодветни за надминување на проблемите и задоволување на потребите. При проценката се земаат предвид ранливоста, ризичните фактори, заштитните фактори, силите и резилентноста (отпорноста) на старото лице и неговото семејство.

Користејќи различни методи, се спроведуваат интервјуа со старо-

то лице, набљудување, преглед на пишаната документација, информации што подоцна се анализираат и синтетизираат за корисникот и неговата околина, по што се формулираат заклучоци за состојбата на социјалната потреба на корисникот (Jordan C., Franklin C., 2003).

2. **Услуги за стручна помош и поддршка** на самиот корисник - старото лице и членови на неговото семејство опфаќаат помош и поддршка за надминување на индивидуални и семејни проблеми преку проценка, планирање, интервенции за заштита и евалуација, како и следење на состојбата по завршување на интервенциите, со цел зајакнување на старото лице и обезбедување и одржување на добросостојбата и неговото функционирање во неговата средина на живеење.

3. **Услуги за советување** опфаќаат советодавна односно советувајќа работа, со цел превенирање, ублажување и надминување на последиците од настанатите социјални проблеми на старото лице и неговото семејство. Советувањата се користат во пракса со цел прифаќање на промена од страна на семејството и укажување на вистинските интереси на постарите членови на семејството кога можеби е во нивен интерес

да се реализираат сместување во домови или користење други услуги. Со овие услуги особено се нагласува нивната важност за семејството на постарите корисници на услугата, особено ако старото лице е ставено под старателство, а старателот е член од неговото семејство.

Се работи на одржување на семејни односи и семејно обединување, семејна медијација за семејства со нарушени семејни односи; психо-социјална поддршка за жртви на семејно насилство; психо-социјален третман на сторители на семејно насилство, активирање и други советодавни и едукативни активности.

4. *Услуги во домот* се услуги за обезбедување помош и нега во домот на старото лице со привремено или трајно намалени функционални капацитети, со цел овозможување на старото лицето да продолжи да живее во сопствениот дом и превенција на потребата од вонсемејна заштита, и тоа: помош и нега во домот и лична асистенција.

Со *услугата помош и нега во домот*, се обезбедува помош во вршење основни и инструментални актив-

ности од секојдневниот живот¹ до 80 часа месечно, за стари лица со намалени функционални капацитети кои сами не можат да се грижат за себе, за да продолжи да живее во сопствениот дом и да води независен живот во заедницата. Услугата се обезбедува на старо лице на кое помошта во домот не можат да ја обезбедат неговиот брачен другар, децата, поради заснован работен однос, нарушена здравствена состојба или старост. Развојот на капацитетите за пружање на услугата помош и нега во домот претставува примарна функција на социјална заштита со цел да им се овозможи на старите лица да живеат во своето домаќинство, односно да се избегне нивното заминување во стационарна институција (болница или дом за стари). Корисник на услугата помош и нега во домот која се реализира со трошоци надоместени од Центарот за социјална работа, истовремено не може да користи услуга лична асистенција. Од 2009 година, Здружението за поддршка и развој на хуманост дава услуги на стари лица во нивните домови, а од 2016 година финансиска поддршка за оваа услуга обезбедува Општина Центар. Воспоставен е и лиценциран систем од здружение на граѓани за давање лиценцирана обука на негувателки за работа со стари

¹ „Инструментални активности од секојдневниот живот“ се: чистење, поправки, перење, готвење, купување продукти, надворешна мобилност, земање медицинска терапија и други слични активности.

лица. Друг пример е проектот „Мобилен иницијативен тим за врскање неѓа на стари и изнемошени лица: Добро утро, како сте?“ спроведен во Општина Пехчево во 2011-2013 во рамки на активностите за реализација на предвидената мерка од локалната администрација, за воведување на нова форма на социјална заштита за оваа ранлива категорија, за која се обезбеди потребна неѓа и помош од обучени долгорочно невработени жени (Трбојевиќ С., Мишев С., 2012).

Обуки за негуватели на стари и немоќни лица - Црвениот крст на Република Северна Македонија е верификувана организација која спроведува програма за обуки за негувател на стари и немоќни лица. Со оваа сертифицирана обука лицата/негуватели и негувателки се стекнуваат со знаења, вештини и компетенции за давање на основни здравствени и социјални услуги во домашни услови на лица кои поради возраст, хронични болести и други причини се во состојба на изнемоштеност и неможност да се грижат за себе. Услугите се од различна природа и форма и ја заменуваат институционалната грижа и другите форми на организирана грижа. Согласно правилникот за сертификарање на програми на Центарот за образование на возрасните, Црвениот крст на Република Северна Македонија во 2020 година има обврска да ја верификува програмата во која ќе се внесат нови содржини со цел иста да се подобри.

Услугата лична асистенција опфаќа индивидуална помош и поддршка за лица до 65-годишна возраст, со намалени функционални капацитети, со цел да му се овозможи на старото лице независно и самостојно живеење, активно и рамноправно учество во заедницата, како и вршење на секојдневните активности. Личната асистенција вклучува: помош и поддршка во вршење основни и инструментални активности од секојдневниот живот, помош и поддршка на работното место, центрите за рехабилитација, помош и поддршка во заедницата и други активности од интерес на лицето, до 80 часа месечно. Корисници на услугата лична асистенција се лица со потешка и најтешка телесна попреченост и потполно слепи лица.

5. **Услугите во заедницата** опфаќаат услуги на дневен и привремен престој, рехабилитација, реинтеграција на корисници, одмена на семејна грижа и куќа на пола пат, заради превенција, згрижување и заштита, а со цел овозможување на старото лице да продолжи да живее во сопствениот дом, односно заедницата и превенција на потребата од вонсемејна заштита.

Услугата за **дневен престој** опфаќа дневно згрижување, индивидуални активности за стекнување животни и работни вештини, социјални, културни и рекреативни активности, едукација и социјална поддршка на старите лица.

Во рамките на оваа група на услуги, локалните самоуправи можат да обезбедат и други услуги кои исто така имаат за цел да му помогнат на старото лице да остане во семејството и во непосредната природна околина.

Во Република Северна Македонија функционираат дневни центри за стари лица и возрасни во Чашка и Богомила, Самаков и Вевчани кои се дел од месно надлежните центри за социјална работа.

Отворени се и четири дневни центри за стари и возрасни лица организирани од Црвениот крст во Скопје и тоа во општините: Центар, Чаир, Сарај и Гази Баба кои обезбедуваат услуги во домот на старото лице со активности кои ги спроведуваат социјален работник, медицинска сестра и волонтери. Работат и дневни центри за стари во Крива Паланка, Неготино, Прилеп и Велес и се позитивни примери за постарите граѓани активно да се вклучат во различни сфери на општествено дејствување.

Услугата за рехабилитација и рехабилитација се обезбедува на старите лица кои се соочуваат со социјални и/или здравствени проблеми. Услугата се обезбедува преку психо-социјална поддршка, терапевтска работа, работно-окупациона терапија, поддршка за стекнување на работни вештини за реинтеграција и самостојно живеење. Корисници на услугата се маргинализирани стари лица со специфични социјални и здравствени проблеми.

Со услугата за привремен престој се обезбедува заштита и стручна помош на стари лица кои се наоѓаат во кризна состојба заради надминување на состојбата и нивна социјална интеграција. Корисници на услугата се стари лица жртва на семејно насилство и бездомници. Услугата се обезбедува во времетраење до три месеци, со можност за продолжување уште за три месеци, а во исклучителни случаи кога состојбата не е надмината до една година.

Реформите во системот на социјална заштита кои се остваруваат со новиот Закон за социјална заштита (Сл. весник на РСМ, бр. 104/19) е утврдување и потреба за *услугата за одмена на семејна грижа* за членовите на семејствата кои се грижат за старото лице кое не може самостојно да ги врши основните и инструменталните активности во секојдневниот живот.

Услугата за одмена на семејна грижа обезбедува краткотрајно згрижување на старите лица зависни од членови на семејството заради одмена, одмор и задоволување на лични и професионални потреби на членовите на семејството кои се грижат за старото лице. Услугата може да се обезбеди и во домот на старото лице. Корисник на услугата е член на семејството кој се грижи за старото лице кое не може самостојно да ги врши основните и инструменталните активности од секојдневниот живот. Услугата за одмена на семејна гри-

грижа за стари лица кои немаат свое семејство или немаат услови за живот во сопственото семејство. Згрижувањето може да се обезбеди како општо, специјализирано, повремено, интервентно или роднинско згрижување. Со оваа услуга се обезбедуваат услови најблиски до природно семејство и старото лице останува во своето место на живеење.

Смесувањето во установа опфаќа основна заштита која обезбедува: згрижување, 24-часовна помош и поддршка од стручни лица, исхрана, облека и обезбедување здравствена заштита, во зависност од утврдените потреби на корисникот, кој нема услови за живеење во своето семејство или од други причини му е потребна вонсемејна заштита.

Во Законот за социјална заштита (Сл. весник на РСМ. бр. 104/19), член 117 како установи за вонсемејна социјална заштита од значење за старите лица се препознаваат резиденцијален дом и дом за помош и нега, што прави еден вид категоризација на установите за социјална заштита на стари лица, како установи за сместување на здрави и витални стари лица и дом за помош и нега, наменет за сместување на лица на кои им е потребна дополнителна помош или нега или како што самиот закон истакнува дека покрај основната се обезбедува и специјализирана стручна помош. Се дава можност установа за вонсемејна социјална заштита да дава социјално здравствени услуги

во посебна организациона единица, чие работење се уредува со протокол за соработка помеѓу Министерството за труд и социјална политика и Министерството за здравство.

Услугата за сместувањето во *установа за стари лица* покрај основната заштита, овозможува социјални, културни и рекреативни активности, во зависност од индивидуалните потреби на старото лице. Услугата за сместување се обезбедува на *изнемошнено старо лице, хронично болно лице, терминално болно лице* и други лица кои имаат потреба од континуирана помош и нега. Освен основната заштита на старото лице, со оваа услуга се опфаќа и специјализирана стручна помош и социјална поддршка на неговото семејство. Со *интервентно смесување* се обезбедува заштита за старо лице во кризна состојба најдолго до 30 дена. Со *повремено смесување* се обезбедува заштита на старото лице во моментот кога е настаната потребата и не може да му се обезбеди на старото лице сместување во згрижувачко семејство. Привременото сместување може да трае до обезбедување на сместување во згрижувачко семејство, друга форма на заштита или враќање во сопственото семејство, а најдолго до шест месеци.

Со старото лице сместено во установа за стари лица се работи мултидисциплинарно и тимски со вклучување на социјални работници, медицински сестри, професионални

терапевти, лекари со што се овозможува доставување на потребна и квалитетна поддршка на старите лица согласно со нивните индивидуални потреби (Ogresta и Rusac, 2007).

Истражувањето спроведено од Ангелковиќ и Видановиќ за утврдување на причините поради кои стари лица се смесени во дом за стари лица покажува дека 43,7% од старите се сместени во дом затоа што немало кој да се грижи за нив, 33,8% изјавиле дека сами одлучиле да дојдат во домот за стари, а останатите стари лица навеле дека се во домот поради нивната лоша здравствена состојба (Andjelkovic, Vidanovic, 2011).

На територијата на нашата замја има 5 јавни установи за социјална заштита на стари лица и тоа во Скопје, Куманово, Прилеп, Битола, Берово и 30 лиценцирани приватни домови за стари лица од кои 27 се во Скопје и 3 дома надвор од Скопје село Кравари-Битола, Радовиш и Неготино.

Цената на услугата за сместување стари лица во јавни институции се движи од 7300 до 14 500 ден (120 – 245 евра) со обезбедени минимални стандарди.

Во приватните домови цената за сместување на стари лица е од 20.000 до 47.000 денари (330 - 785 евра) со обезбедени минимални стандарди. Цената е во зависност од степенот на социјална и здравствена заштита (специјализирани за болести и проблеми на стари лица). Бројот на места за сместување на стари лица во домо-

ви за стари лица во 2009 година беше 567 кревети односно можност 0,3% од старите лица да бидат сместени, додека во 2019 година има 1671 кревет односно можност за сместување на 1% од старите лица, што е далеку од капацитетите што ги имаат развиените земји каде може да се сместат 3% од старите лица.

2. Како до квалитетни социјални услуги за стари лица?

Строго раздвојување на социјалните услуги не е можно, тие обично се комбинираат, па затоа е тешко да се направи разлика помеѓу доминантна активност или доминантно опкружување во кое се обезбедуваат услугите. На пример, на локално ниво може да се формира центар за дневна грижа во заедницата (услуга во заедницата) за заедницата што ќе ја извршува домашната посета и домашната нега (домашни услуги). Или во старечки дом (установа за услуги) и дневна грижа центри и клубови за стари лица, отворени за вонинституционална заедница на стари лица (социјално) и да повикате на алармен систем што бара интервенција и помош во домот на постара личност (локални услуги).

Услугите на заедницата можат да бидат услуги како што се обезбедување поддршка и помош на поединец и на семејството со цел да се подобри или зачува квалитетот на животот, како и да се ублажат или отстра-

нат ризиците од неповолни животни околности и создавање можности за независно живеење во заедницата.

Сепак, во доменот на социјалните услуги, оваа состојба не е само во неповолна положба, туку и предност која може и треба да се користи во нашата земја. Ова само укажува на богатството на можностите што ги нудат социјалните услуги за да се обезбеди сеопфатна, холистичка и флексибилна заштита. Во ограничени услови, капацитети и ресурси што постојат во некои општини во Република Северна Македонија се прават обиди да се комбинираат социјалните услуги кои ќе го направат процесот поекономичен. Ако комбинацијата на различни услуги е поголема, дава повисок квалитет на заштита на корисниците, но и пониски трошоци за нивно формирање.

Во многу случаи, услугата може да се воспостави само со мали директни финансиски инвестиции, и со многу повеќе креативност, иницијатива, здружување на капацитети и ресурси на локалните актери. Кај нас за постарите лица многу ретко се обезбедуваат социјални услуги за кои се потребни активности како што се волонтирање, корпоративни одговорности, започнување акција во заедницата, организации за ранливи групи и зајакнување на капацитетот за самопомош итн.

Најдобро можеме да ги видиме услугите што го претставуваат системот на социјална заштита како се

спроведуваат на национално и локално ниво. Во зависност од видот, целта и потребата кај чие задоволство е насочено, постојат различни класификации на социјалните услуги. Истражување реализирано на територијата на Хрватска, во кое биле вклучени и истражувања на неколку локални заедници и нивната компресија дошло до информации за различните потреби на старите лица во различни области, при што се истакнати сите демографски и социјални можности (Petrač i sar., 2006).

Секоја локална заедница може да организира свој систем на услуги и локална програма за поддршка и грижа за стари лица на нивните територии. Услугите што ги дава локалната заедница ги надополнуваат основните недостатоци на централизираното државно планирање и овозможуваат индивидуалните потреби на старите лица да ги согледаат самостојно, како и области и планирање на нивно соодветно задоволство според нивните можности (Petrač O., Despot Lučanić J., 2006).

Врз основа на анализата и спроведените теоретски истражувања, Матковиќ (Матковиќ, 2012) укажува дека повеќе од 9.000 стари лица во Србија користат некој вид програма за поддршка или услуги во домот и тоа е организирано од здруженија на граѓани или Црвен крст. Повеќето услуги за помош на стари лица организирани од локалната самоуправа во домот се бесплатни, додека во некои средини

има кофинансирање од самите корисници или нивните роднини. Од податоците добиени од истражувањето може да се заклучи дека услугата помош во домот не е доволно развиена и широко распространета.

Давателот на услугата може да дава и други сродни интегрирани услуги, во зависност од потребите на корисникот. Старото лице може да користи социјална услуга, доколку е развиена и достапна. На корисникот кој поради специфичната социјална или здравствена состојба има потреба за сместување и за постојана здравствена нега и грижа, може да му се обезбеди социјално-здравствена услуга. Во зависност од потребите на корисникот, услугите од социјална заштита можат да се даваат истовремено и комбинирани со услугите кои ги даваат образовните, здравствените и други установи, за што се склучува протокол за меѓусекторска соработка помеѓу надлежните министерства и/или установите.

Во анализата на услуги на старите лица присутен е еден широк дијапазон во нивното групирање каде поделбите одат во поделба на групи како што тоа беше во Република Северна Македонија на услуги на проценка и планирање, дневни услуги во заедницата, советодавно терапевтски и социјално-едукативно услуги и услуги на сместување.

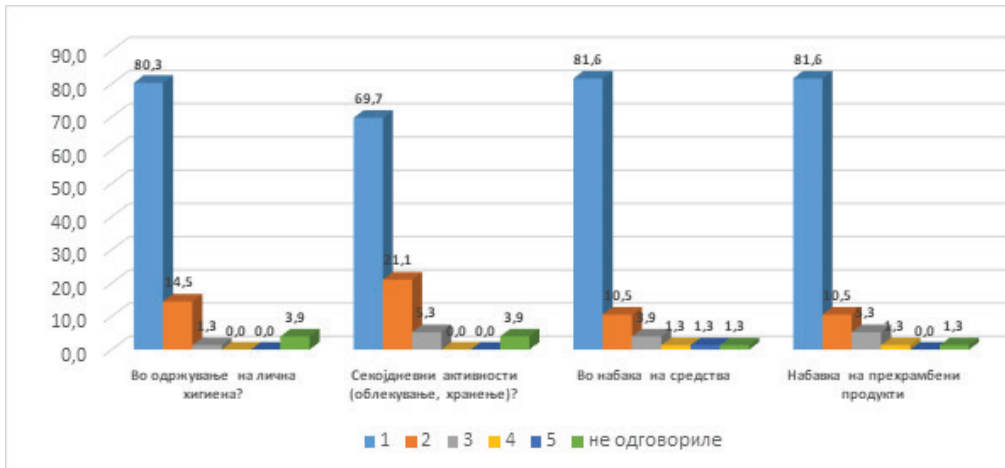
Социјалните услуги наменети за старите лица се замислени да одржуваат автономија и независно живеење

на старите лица и немаат зависност од системот кој им пружа социјални услуги.

3. Ефекти од практична имплементација на пилот-проект за помош и нега во домот

Во Законот за социјална заштита (Сл. весник на РСМ, бр. 104/19) член 77, се дефинира услугата помош и нега во домот, со која се обезбедува помош во вршење на основни и инструментални активности во секојдневниот живот до 80 часа месечно, за старо лица со намален функционален капацитет, кое не може само да се грижи за себе. Услугата се дава со цел подобрување или одржување на одредено ниво на независност на корисникот, за да продолжи да живе во сопствениот дом и да води независен живот во заедницата. Трошоците за оваа услуга во траење од 80 часа месечно за стари лица за кои Центарот за социјална работа ќе утврди дека постои неопходност од користење на истата, ќе ги надомести центарот.

При давање на социјални услуги на старите лица најважно е да се ускладат можностите што ги имаат старите лица и нивните очекувања. Можностите можат да бидат лични, што ги имаат старите лица и тоа во однос на материјалните средства, здравјето и екстерните можности како што се достапноста на ресурси во локалната заедница (продавница, амбуланта, болници и транспорт)

Графикон 1. Помагање во домот на старијте лица

како и втори екстерни извори како што се луѓе со кои комуницира старото лице, пријатели, роднини, соседи и сервисни услуги за помош на старите лица во домот и вон него.

Видот на услуги во домот на старите лица се утврдува со лично искажување и избор на потребната услуга од самото старо лице и потпишување на Договор за поддршка во согласност со индивидуалните потреби на старите лица.

Истражувањето „Потребите од социјални и од здравствени сервиси за старите лица“ спроведено во Република Северна Македонија во 2017 година на репрезентативен примерок од 1004 стари лица на возраст над 65 години покажа дека на 22% од старите лица им се потребни услуги во домот, што особено се зголемува со возраста. Стари лица на возраст од 85 години 45,7% од нив кажале дека имаат потреба за поддршка во нивниот дом (Димитријоска С., 2017).

Податоците од спроведена **евалуација** на квалитетот на услугите кои негувателките ги доставиле до старите и немоќни лица преку: организација на работа и извршување на работните задачи, помагање на старите лица во нивниот дом, се дадени во прилогот.

Најголем број на стари лица со највисока оценка ја оценија поддршката при набавка на средства за хигиена и прехранбени продукти, и тоа 81,6% од старите лица. Се забележува и високо ниво на задоволство на старите лица од поддршката која ја добиле од негувателки во однос на поддршка во одржување на лична хигиена од 80,3% од старите лица.

Присутната намалена физичка подвижност на старите лица, влошената здравствена состојба е основ за добивање на поддршка во домот на старото лице во обавување на секоедневни активности кои старите лица ја оценија како многу добра што

придонело за подобрување на нивниот живот.

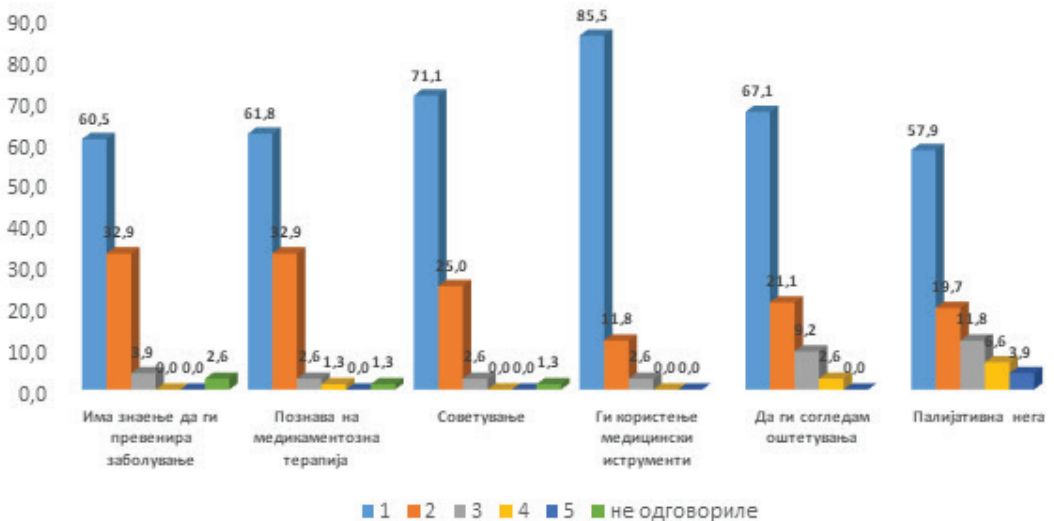
Добиените податоци од истражувањето укажуваат на висока оценка и за добиената поддршка на старите лица при набавка на артикли потребни за исхрана и одржување на лична хигиена на старите лица, секојдневните активности (облекување, придружба, преврски, мерење на притисок и шеќер во крв, мониторирање во примање на лекови и помош во движење) и вршење на услуги за старо лице при остварување на права во институции.

Имајќи го предвид понатамошното намалување на подвижност и функционалните способности и влошување на здравствената состојба се зголемува бројот на стари лица, но и интензитетот на потребната поддршка.

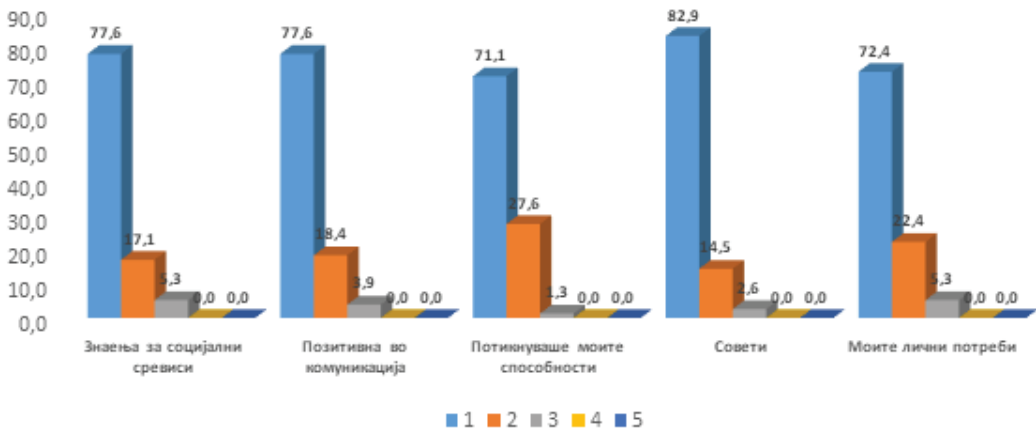
3.1. Помош околу здравјето и превенција од болест

Со стареењето забележано е опаѓање на физичките способности на старите лица и неможнота самостојно да ги обавуваат секојдневните активности. Старите лица се движат отежнато што им оневозможува набавување и приготвување на храна. Самата здравствена состојба на старите лица е основа за доставување на услугите.

Услугата користење на медицински инструменти од страна на негувателки за мерењето на притисок за 85,5% стари лица је оцениле со највисока оценка во однос на важноста за самото старо лице, како и дадените совети од негувателките во однос на здравјето од 71,1%. Советите кои ги дале негувателките во однос на превенирање на болести, препознавање на оштетувањата кои ги имале корис-

Графикон 2. Помош околу здравјето и превенција од болести

Графикон 3. Психо-социјална помош и заштити

ниците, добро познавање на медицинска терапија, но и палијативната нега, старите лица ги оценија како многу корисни.

Советите за социјална помош и грижа кои ги добиле старите лица ги оценија многу високо 82,9% од корисниците како во однос поврзување со социјални сервиси за стари лица, установи до кои можеле да се обратат за остварување на некое право или услуга.

Особено беа истакнати вештините кои ги поседуваат негувателките за воспоставување на позитивна комуникација како и знаења за сервиси каде 77,6% од корисниците на услуги ги оценија со највисока оценка, како многу добри.

Самата поддршка во задоволувањето на лични потреби на старите лица со највисока оценка ја оцениле 72,4% стари лица. Забележителен е и бројот на стари лица кои пониско го оцениле поттикнувањето на нивните

способности од страна на негувателките во остварувањето на секојдневните активности, што можеме да го истакнеме како едно од подрачјата на кое треба и понатака да се работи со негувателките.

Билатералните средби со релевантни институции и организации овозможија градење и носење на Програма за обука на негувателки за стари и изнемоштени лица која е во согласност со стратешките определби и политики на Владата на Република Северна Македонија, кои овозможија подготовка и верификација на програмата. Со изготвен прирачник за обука на негувателки се обезбеди сигурност во исполнувањето на минимум стандарди за давање на услуги во домот на старото лице. Остварена е и верификација на програмата за обука на негувателки за стари и изнемоштени лица.

Заклучоци:

Со добивање на услуги на старите лица им се овозможи подобрување на квалитетот на нивниот живот со што се промовира ефикасна и ефективна социјална и здравствена заштита на старите лица на локално ниво и се подобрува нивната интеграција во локалната заедница и општеството во целина.

- Воспоставена е и развиена меѓусекторска соработка која овозможува координирање на активности потребни за давањето на услуги на стари лица согласно нивните индивидуални потреби.
- Се забележува значително подобрување во развојот на услуги во заедницата, особено за стари лица и нивна интеграција во социјалната средина. Услугите се недоволно издиференцирани и индивидуализирани во согласност со потребите на корисникот. Недоволната достапност доѓа и од неоствареното поврзување на здравствени и социјални услуги.
- Остварено е овластување и лиценцирање на давателите на социјални услуги;
- Остварено е поврзување на здравствените услуги со социјалните услуги;
- Интегрираните социјални услуги го зајакнуваат капацитетот на давателите на социјални услуги на локално ниво и ќе го подобрат квалитетот на системот, со што

ќе се зголеми поддршката за старите лица во нивното природно опкружување.

- Со добивање на социјални услуги на старите лица им се овозможува подобрување на квалитетот на нивниот живот со што се промовира ефикасна и ефективна социјална и здравствена заштита на старите лица на локално ниво и се подобрува нивната интеграција во локалната заедница и општеството во целина.

Препораки:

- Стареењето мора да се сфати како континуитет, а социјалните услуги кои им се потребни на старите лица да се организираат како дел од постојани односи со цел да им се овозможи на старите лица да бидат задоволни од својот живот и да бидат третирали како составен дел на општеството.
- Секоја локална заедница треба да организира свој систем на услуги и локална програма во зависност од потребите на старите лица и достапност на лиценцирани даватели на услуги.

Литература

- Andjelkovic, V., Vidanovic, S (2011) The adaptation of elderly people to homes for aged relative to socio-demographic parameters, *Tematski zbornik radova Licnosti i socijalne situacije-100godina od rođenja Nikole Rota*,175-186 Nis, Filozofski fakultet Univerziteta u Nisu
- Димитријоска С., (2002) Системски пристап во социјална работа со стари лица, докторска теза, Филозофски факултет, Скопје
- Димитријоска С., (2018) Потребите од социјални и здравствени услуги за старите лица, Црвен крст на РМ, Скопје
- Закон за социјална заштита (Службен весник на Република Северна Македонија бр. 104/19)
- Jordan, C. & Franklin, C. (2003). *Clinical Assessment for Social Workers: Quantitative and Qualitative Methods*. Chicago: Lyceum Books, Inc
- Ogresta, J. and Rusac, S. (2007). Izvori profesionalnog stresa u socijalnih radnika zaposlenih na psihijatriji. *Socijalna psihijatrija*, 35(1), 3-12.
- Petrak O., Despot Lučanin J., (2006) *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 13 No. 1, 2006. Kvaliteta starenja - neka obilježja starijeg stanovništva Istre i usporedba s drugim područjima Hrvatske, Zagreb
- Harriet M. Bartlett (1970) *The Common Base of Social Work Practice*, New York: National Association of Social Workers, *Journal of Education for Social Work* Volume 7, 1971
- Matković, G. (2006) *Decentralizacija socijalne zaštite u Srbiji*. Beograd: cIDS
- Matković, G (2010) *Instrumenti, mehanizmi i primeri dobre prakse razvoja usluga socijalne zaštite u malim i nedovoljno razvijenim opštinama u Srbiji*
- Matković, G., Stanić, K. (2014) *Socijalna zaštita u starosti: dugotrajna nega i socijalne penzije*, Beograd, Centar za socijalnu politiku, Fakultet za ekonomiju, finansije i administraciju i Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije
- Žegarac N., (2015) *Od proboema do prilika u vodenju slucaja*, UNDP, Podgorica
- Havelka, M., Despot Lužanin, J., (1990) *Psihologija starenja (Aging Psychology)*
- Havelka M., (1995) *Uloga gerontološkog istraživanja u planiranju skrbi o starijim osobama (The Role of Gerontological Researches in Planning Guardianship of Older Persons)*
- Трбојевиќ С., Мишев С., (2012) *Апстрактни димензии на „Приспайоит заснован на човекови права“ во идентификацијата на стариите лица како ранлива група во процесот на децентрализација на социјалната заштита во Република Македонија: со посебен осврт на Општината Пехчево*, во: Зборник на научни трудови „Активно стареење и меѓугенерациска солидарност“, Филозофски факултет: Скопје